

Maja Verdonik

DJEČJA KNJIŽEVNOST

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij; redovni studij, 3. godina, 5. semestar

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Broj i oznaka predmeta: 45803 DJK

Web stranica predmeta: mudri.uniri.hr

ECTS bodovi: 4

Nastavno opterećenje: 2 (P), 0 (V), 1 (S)

Nositeljica kolegija: dr. sc. Maja Verdonik, viši predavač

Očekivani ishodi (prema Detaljnom izvedbenom nastavnom planu kolegija):

Očekuje se da studenti nakon položenog ispita iz kolegija *Dječja književnost* mogu:

- razvijati interes za književnu produkciju za djecu i mlade
- razvijati sposobnost samostalnog kritičkog prosuđivanja književnoumjetničkih tekstova za djecu i mlade
- razvijati sposobnost analize i sinteze pri interpretaciji književnoumjetničkih tekstova za djecu i mlade
- pravilno tumačiti i analizirati temeljne pojmove dječje književnosti
- samostalno interpretirati književna djela iz područja dječje književnosti i stručnu literaturu, te primijeniti stečene spoznaje u radu s učenicima mlađe školske dobi.

Uvodna napomena

Predavanja koja slijede sastavni su dio korpusa predavanja na kolegiju *Dječja književnost* koji slušaju studenti 5. semestra Sveučilišnog učiteljskog studija Učiteljskog fakulteta u Rijeci.

Izbor predavanja rukovođen je kriterijem reprezentativnosti književnih djela u okviru hrvatske i stranih nacionalnih književnosti u sinkronijskom i dijakronijskom slijedu. DINP i predavanja

ovog kolegija u cijelosti dostupna su studentima na sučelju za udaljeno učenje MudRi (<http://mudri.uniri.hr>).

Predavanja:

1. Charles Perrault (1628. – 1703.), Jeanne-Marie LePrince de Beaumont (1711. – 1780.)
2. Braća Grimm: Jacob (1785. – 1863.) i Wilhelm (1786. – 1859.)
3. Hans Christian Andersen (1805.-1875.)
4. Fantastična priča (pregled)
5. Pripovijetke i romani o životinjama (pregled)

1. Charles Perrault (1628.-1703.)

Govoreći o Charlesu Perraultu, ocu moderne bajke, valja definirati osnovne žanrovske odrednice bajke kao književne vrste. Pri tom se rukovodimo knjigom *Povijest hrvatske dječje književnosti do 1955.*, autora Milana Crnkovića i Dubravke Težak (2002:22-23).

Za razvoj umjetničke priče najvažnija je **bajka**. Iz mnogobrojnih definicija izvode se njezine najbitnije odrednice: narodna bajka ima strogo određenu i lako prepoznatljivu strukturu, stvarno i čudesno u njoj postoje paralelno ne onemogućujući se međusobno, prisutno je nizanje događaja i epizoda bez opisa, lica nisu detaljno opisana ni u fizičkom, ni u psihičkom pogledu, nema ni traga statičkim opisima prirode, a tzv. dinamički opisi su u funkciji suradnje (npr. gora i pećina se otvaraju i zatvaraju, vjetar kao pomoćnik ili protivnik itd.), čudesno je mitološkog podrijetla, moral je specifičan (pobijediti, snaći se na bilo koji način, imati sreće), sve se događa u neodređenu prostoru i vremenu.

Prijelazni oblik iz narodne bajke u umjetničku, a koji još uvijek više pripada narodnoj nego umjetničkoj bajci, obično se naziva **književnom narodnom bajkom** (Perraultove i Grimmove priče). Tu se narodna bajka ne mijenja, nego dotjeruje (od puno varijanata iste bajke bira se bolja, iz drugih varijanata unose se u izabranu uspjeliji detalji, tekst se skraćuje, dotjeruje se jezično, a mogu se uvući i kraći opisi i tragovi determiniranja lika).

Umjetnička bajka obuhvaća vrlo životno područje i ima mnogo prototipova kojima je svima zajedničko da u strukturi u većoj ili manjoj mjeri čuvaju neke elemente ili duh narodne bajke. Umjetničke su bajke priče koje mada tvorevine umjetnika, zadržavaju određenu vidljivu vezu s narodnom bajkom, ali tim se imenom mogu obuhvatiti i sve one umjetničke priče u kojima stvarno i nestvarno (čudesno, čarobno, poetično) koegzistiraju ne isključujući jedno drugo u samoj priči, odnosno sve priče koje nisu fantastične priče. Iz toga slijedi da se bajka najbolje može protumačiti opozicijom između nje i fantastične priče. Priče Ivane Brlić Mažuranić i dobar dio Andersenovih priča pripadaju području umjetničke bajke.

Charles Perrault prvi je objavio neke od danas najpoznatijih bajki. Djelovao je u 17. stoljeću, u vrijeme procvata francuske klasicističke književnosti kada djeluju i Corneille, Racine, Molière i La Fontaine, a u književnosti vrijede pravila pisanja zadana Boileauovom poetikom, kao što su uporaba antičkih motiva, pravilnog stiha itd. Charles Perrault se zalaže za novu, narodu bližu umjetnost – folklor.

Godine 1696. Perrault objavljuje *Usnulu ljepoticu*, a 1697. pod imenom svoga sina Pierra d'Armancourta objavljuje zbirku od osam bajki s naslovom *Priče iz prošlih vremena s poukom* i s podnaslovom *Priče majke guske (Contes de ma Mère l'Oye, ou Histoires et contes du temps passé avec des moralités)*. U zbirci su objavljene sljedeće bajke: *Usnula ljepotica*, *Crvenkapica*, *Plavobradi*, *Mačak u čizmama*, *Vile (Dijamanti i punoglavci)*, *Pepeljuga*, *Kraljević Čuperak* i *Palčić*.

Godina 1697. važna je u razvitku umjetničke priče i popularizaciji narodne bajke budući da su Perraultove bajke sazdate na podlozi narodnih bajki, ali nose i pečat prerađivača, obilježja Perraultova vremena i ambijenta za koji su pisane.

Milan Crnković i Dubravka Težak o tome pišu: "Sam je put pretvaranja narodne priče u umjetničku bio malo neobičan. U početku ju je Perrault 'kvario' s ukusom i mjerom, zatim su je mnogobrojni manje talentirani oponašali sve više pa se morala nakon jednog stoljeća, za romantizma koji je znao cijeniti vrijednosti narodne umjetnosti, s braćom Grimm vratiti svojem izvoru." (Crnković, Težak, 2002:47)

Charles Perrault svojim djelom otvara veliko poglavlje dječje priče. Njegove su priče narodne, one su „povijest i priče iz pradavnog vremena s poukama“, dakle preuzete i prepričane tako da mogu poučiti suvremenike. Tako npr. bajka *Vile* završava sljedećim riječima – poukama čitateljima i čitateljicama: „Dijamanti i zlatnici imaju nad ljudima silnu moć, no blage riječi djeluju jače i na većoj su cijeni. Čestitost nas stoji truda i ljubaznost traži od nas, no prije ili poslije biva nagrađenom, i to najčešće baš onda kada se to najmanje

očekuje.“ U bajci *Ljepotica iz usnule šume* Perrault se obraća izravno mladim djevojkama: „Čekati neko vrijeme dok ne stekneš muža, bogata, pristala, udvorna i nježna, posve je naravna stvar, no ne i čekati na nj stotinu godina, a i to neprestano spavajući: teško da bi se danas našla žena koja može spavati tako mirno. Bajka nam kazuje da slatke bračne sponse, odgode li se, nisu stoga manje sretne pa se čekanjem zapravo ništa ne gubi. No nježniji spol s toliko žara za bračnom vjernošću teži da nemam snage ni srca opominjati ga ovom poukom.“

Charles Perrault čini veliki zaokret odričući se visoke klasicističke tematike i stroge Boileauove poetike i uvodeći priču koja je stoljećima živjela u prostom puku, ali je zato „parfimira“, prerađuje i prepričava kako bi mogla proći u salonima i u gospodskom društvu kojemu je namjenjuje. Na razmeđu između klasicističkog i prosvjetiteljskog stoljeća, on nije kadar prostodušno prihvatiti narodnu fantaziju pa smanjuje čudesnost ili je tumači kao metaforičko kazivanje (nema spašavanja bake i Crvenkapice iz vukova trbuha i Kraljević Čuperak, ružan i grbav, nije se pretvorio u ljepotana, nego ga je samo djevojka kad se zaljubila vidjela takvim). Perrault unosi u priču i opise, a izgled, ponašanje odjeću i običaje prilagođava gospodskom društvu. Pepeljugin polusestre npr., pripremajući se za bal: „Poslaše po dobru vlasuljarku da im u kosu uplete vrpce u obliku dvostrukih roščića, te kupiše umjetne madeže: i Pepeljugu pozvaše daj zapitaju za savjete jer su znale da ima dobar ukus. Ona ih posavjetuje najbolje što je mogla pa se čak i ponudi da ih počešlja, što polusestre rado prihvatiše.“ Na balu je Pepeljuga odmah privukla pozornost sviju te su sve gospođe: „pozorno promatrale kako je počešljana i kako je odjevena da bi već sutra sebi pribavile nešto slično, samo ako nađu dovoljno lijepu tkaninu i dostatno vješte švelje.“

U bajci *Ljepotica iz usnule šume*: „Upriličiše svečano krštenje, a za krsne kume maloj kraljevni odabraše sve vile što ih se u cijeloj zemlji moglo naći (bilo ih je, sve u svemu, sedam na broju) da bi kraljevna, kada je svaka od njih obdara nekim darom, kao što u to doba bijaše vilinski običaj, na taj način stekla sve najsavršenije odlike što se uopće mogu zamisliti.“ Najnapetiji trenutak ove bajke Perrault opisuje riječima: „Kraljevna još pravo i ne uze vreteno u ruku, a već se – bijaše, naime, silno živahna, ponešto nepromišljena, a dijelom i zato što joj tako vilinskom odlukom bijaše dosuđeno – nabode na nj i bez svijesti se sruši. Silno zabrinuta, dobra starica pozove upomoć.“ Da je kraljević galantan i dobro odgojen mladić, baš kao što trebali biti i Perraultovi mladi čitatelji – plemići u dvorskim salonima, prikazuje opis njegova susreta s usnulom kraljevnom: „Kraljević joj pomože da ustane: bijaše ona potpuno odjevena, i to veličanstveno, no on se čuvao da joj ne kaže kako je odjevena kao njegova baka i nosi podignuti ovratnik iako ne bijaše zbog toga manje lijepa.“

Najstarija inačica, vjerojatno najpoznatije bajke na svijetu *Pepeljuge*, je kineska s naslovom *Yeh-Hsien*, stara više od tisuću godina. U ovoj se bajci pojavljuje riba kao magični Pepeljugin pomagač, a ostali poznati motivi su: junakinja koja pati zbog maćehine zloće, pojavljivanje na javnom skupu u kraljevstvu i dokazivanje identiteta pomoću izgubljene cipelice. Neki od uobičajenih elemenata priče o Pepeljugi pojavljuju se i u jednoj egipatskoj priči staroj dvije tisuće godina. Motiv cipele kao znaka prepoznavanja stariji je i od cijele priče te povezuje egipatsku priču *Rhodopis* i motiv *Pepeljuge*. Prva inačica *Pepeljuge* zapisana u zapadnoj Europi nosi naslov *The Cat Cinderella* (Mačka Pepeljuga), zapisao ju je Giambattista Basile (Il Pentamerone, 1634. – 1636.), na napuljskom dijalektu. Najutjecajnijom inačicom *Pepeljuge* na europsku kulturu danas se smatra inačica Charlesa Perraulta, namijenjena dvorskoj odrasloj publici. Narodnoj bajci Perrault je dodao elemente čudesnog: dobru vilu (kumu), staklenu cipelicu i kočiju od bundeve, te je njegova priča poslužila kao izvor mnogim kasnijim inačicama napisanim za djecu kao i za istoimeni dugometražni animirani film Walta Disneyja, snimljen 1950. godine.

Iako Perraultova *Ljepotica iz usnule šume*, zbog dodanog završetka u kojem je riječ o postupcima kraljevićeve majke-ljudožderke, nije primjerena djeci mlađe školske dobi, valja imati na umu da je ova autorova bajka poslužila kao osnova za dva klasična umjetnička djela s kojima učenike treba upoznati. Riječ je o čuvenom bijelom baletu *Ljepotica iz usnule šume* Pjotra Iljiča Čajkovskog, premijerno izvedenom 1890. godine u koreografiji Mariusa Ivanoviča Petipa u Marijanskom kazalištu u Sankt Peterburgu, kojim je Čajkovski postavio nove norme današnjeg klasičnog baleta, te o istoimenom animiranom filmu Walta Disneyja, snimljenom 1959. godine, u kojem su Perraultovoj bajci dodani elementi baleta Čajkovskoga. Disneyjeva *Ljepotica iz usnule šume* ubraja se danas u najbolje animirane filmove svih vremena zahvaljujući ponajviše stiliziranom dizajnu slikara Eyvinda Earlea.

Jeanne-Marie LePrince de Beaumont (1711. – 1780.) jedna je od najpoznatijih Perraultovih sljedbenica (epigona) i autorica poznate priče *Ljepotica i Zvijer* objavljene 1756. godine. Izvori upućuju na sličnosti ove bajke s Perraultovom, kao što su motivi ljubomore polusestara na lijepu djevojku, njezino ponižavanje i oduzimanje statusa, ljubav ponižene djevojke i kraljevića, okrutna kazna za polusestre i bezuvjetna sreća ponižene djevojke koja s izabranikom dugo živi u bračnoj sreći zasnovanoj na vrlini. Popularnosti ove bajke doprinose nevidljivi sluge iz Zvijerina raskošna dvorca, začarani kraljević, Ljepotičina dobra duša, a možda i čijenica što je *Ljepotica i Zvijer* jedna od malobrojnih bajki čiji se glavni likovi, za razliku od mnogih parova u bajkama, imaju priliku dobro upoznati prije negoli se zaljube.

Ljepotici je, kao što je poznato, trebalo nekoliko mjeseci da spozna da voli Zvijer i to bez obzira na njegov neprivlačan lik. Prvu poznatu verziju ove bajke napisala je Gabrielle-Suzanne Barbot de Villeneuve (o. 1695. – 1755.) 1740. godine. Jeanne-Marie LePrince de Beaumont skratila je tekst i dodala magične elemente kao što su čarobni prsten, magično ogledalo itd. Među brojnim verzijama ove bajke najveću medijsku pozornost u novije doba dobila je filmska inačica *Ljepotice i zvijeri* iz produkcije Studija Walta Disneyja, snimljena 1991. godine.

2. Braća Grimm: Jacob (1785. – 1863.) i Wilhelm (1786. – 1859.)

Više od sto godina nakon Perraulta, u doba romantizma, braća Grimm izdala su najznačajniju zbirku bajki u čijoj preradi su manje nego Perrault mijenjala izvorne bajke. Jacob – filolog i lingvist i Wilhelm – germanist bavili su se prvenstveno filologijom i lingvistikom: Jacob je izdao njemačku gramatiku, a s Wilhelmom i njemački rječnik. Dok je Perrault u svoje vrijeme pokazao stanovitu smjelost pišući bajke, braća Grimm skupljala su ih i obrađivala potaknuta Perraultom i povoljnom atmosferom romantizma u kojoj se cijenilo sve što je narodno. Braća Grimm skupljala su i obrađivala bajke zajednički, ali je završnu jezičnu i stilsku verziju i pravi ton dao Wilhelm. Plod njihova rada su dvije zbirke: *Bajke za djecu i dom* (1812.) i *Njemačke sage* (1816.). Ukupno su skupili, obradili i izdali oko 200 bajki. Najvažnija je prva zbirka koja nije sasvim namijenjena djeci, ali su je djeca i tzv. obični ljudi, više nego suvremeni kritičari, prihvatili kao svoju knjigu.

Podjela Grimmovih priča (prema M. Crnkoviću, 1980:34)

I. Priče u kojima prevladavaju fantastični elementi (bajke):

- a) najpoznatije dječje bajke u Grimmovoj verziji: *Ivica i Marica*, *Pepeljuga*, *Crvekapica*, *Trnoružica*, *Snjeguljica*, *Vuk i sedam kozlića*
- b) bajke s motivom pretvorbe čovjeka u životinju i obratno: *Snjeguljica i Ružica*, *Žablji kralj*
- c) bajke o nagrađenoj vjernosti i ustrajnosti i o nagradi za dobra djela i pomoć bližnjemu: *Vjerni Johan*, *Zvezdani taliri*
- d) bajke o patuljcima i sličnim bićima: *Tri patuljka u šumi*, *Cvilidreta*
- e) ostale bajke: *Zlatna guska*, *Šest pomagača*

II. Priče u kojima prevladavaju realistički, često groteskni, katkada i nonsensni elementi: *Tri ljenčine*, *O mudrom krojaču*

III. Priče u kojima su glavni junaci životinje: *Lisica i mačka, Vuk i lisica*

IV. Priče s religioznim motivima (legende): *Marijino dijete, Siromašni i bogati.*

Grimmove bajke, najpoznatije u svijetu, prerađene su kao i Perraultove, ali su braća tvrdila da nisu mijenjala sadržaj izvornih bajki, nego su ih samo stilski dotjerala, odabirući po njima najbolje varijante, a možda i kontaminirajući različite varijante bajki. Za razliku od Perraulta, u Grimmovim bajkama nema moraliziranja i tendencioznosti, Grimmove bajke su vedre i vesele, donekle su očišćene od pretjeranih grubosti, često sadrže dobre, duhovite i muzikalne stihove, narodni duh nikad nije izdan, a dodane su nove vrijednosti: čistoća i ujednačenost tona, nenametljivost u pričanju, ljepota slika i blagi lirizam.

Izbor stihova iz Grimmovih bajki:

Ivica i Marica

“Sladak prozor, hrskav krov,/tko to gricka sad moj dom?/To vjetriću objed treba,/on je gladno dijete neba!“

Pepeljuga

“... dobra zrnca u zdjelicu,/loša zrnca u gušicu .../Stresi se, stabalce, protresi se,/zlatom i srebrom uresi me.“

Snjeguljica

“Ogledalce, ogledalce, reci ti meni,/tko je najljepši u cijeloj zemlji?/Ovdje ste, kraljice, ljepši od svih,/ali Snjeguljica, iza brežuljaka, kod sedam patuljaka/tisuću je puta ljepša no vi!“

Iako su njemačke i skupljane su na njemačkom govornom području, Grimmove bajke nalaze se na sretnoj granici između izvorne narodne bajke i prave umjetničke bajke te sadrže u pročišćenoj verziji velik dio najljepših motiva svih bajki raznih naroda.

Kazivačice priča braće Grimm

Dorothea Viehmann, udovica, prodavačica na mjesnoj tržnici u Kasselu, kći gradske gostioničarke, provela je djetinjstvo slušajući priče koje su kazivali putnici namjernici u majčinoj gostionici na cesti za Frankfurt.

Podrijetlom iz obitelji francuskih doseljenika, u djetinjstvu upoznala priče i bajke koje su posredstvom jeftinih sveščića tzv. *Plave biblioteke* prešle iz visoke francuske literature u pučku, a zatim i u usmenu književnost. Otuda objašnjenje sličnosti između gotovo trećine priča koje su braća Grimm zapisala i obradila prema kazivanjima Dorothee Viehmann i bajki francuske književnosti 17. i 18. stoljeća, pa time i bajki Charlesa Perraulta.

Marie Hassenpflug, dvadesetogodišnja prijateljica sestre braće Grimm, Charlotte, potjecala je iz otmjene obitelji, kao i Grimmovi. Marie je odrasla u Hanauu, gradiću u to vrijeme pod

jakim utjecajem francuske kulture te joj je dadilja čitala priče na francuskom. Priče koje je Marie kazivala braći Grimm izvrsne su mješavine usmene tradicije i Perraultovih bajki objavljenih 1697. godine. Tako se može reći da su braća Grimm priče zapisivala na temelju usmenog kazivanja, ali priče su u usmeni optjecaj prešle iz knjiga, a jedna od njih bila je i Perraultova zbirka bajki.

3. Hans Christian Andersen (1805.-1875.)

Teoretičar Paul Hazard u djelu *Knjige, djeca i odrasli* naziva Hansa Christiana Andersena najvećim imenom svjetske bajke i priče uopće i kraljem dječjih pisaca budući da je poveo bajku novim putovima, proširio tematiku i dao bajci osobni pečat. Andersen je umjetnik za kojeg je forma priče bila najpogodnije sredstvo izražavanja (kao što je to za druge pisce drama ili pjesma). Dječji je pisac zato što njegov svijet zanosi dijete, što mu je blizak i uglavnom razumljiv, u djetetu razvija osjećaj za lijepo i pomaže mu da otkrije ljepotu u svemu što ga okružuje te da prihvati stvarnost. Andersen je odrastao u siromašnoj obitelji postolara koji nije znao izdržavati obitelj, već je to činila majka. Prekretnica u njegovom životu bio je trenutak kad kao mladić odlazi u Kopenhagen na školovanje. Pomagale su mu razne mecene kojima se kasnije odužio lijepim opisima u pričama. Pisao je romane, putopise i drame s promjenjivim uspjehom. Pravi, veliki uspjeh postiže zbirkom *Priče i zgode* tiskanom 1835. godine. Do starosti je izdavao priče u malim sveščićima. Doživio je priznanje za svoj književni rad: postao je vijećnik i redovni profesor te je, kao što je sam rekao, “ružno pače postalo je labud”.

Motivi u Andersenovim pričama

1. Bajke građene na temelju narodnih motiva

Andersenove su bajke prema svojim obilježjima na prijelazu iz narodne bajke u priču novog tipa. U doba romantizma Andersen nije mogao izbjeći utjecaju narodne književnosti, ali je narodne motive uklopio u svoje umjetničke priče talentom vrhunskog pripovjedača.

Primjeri: *Mala sirena*, *Kraljevna na zrnu graška*, *Kresivo*, *Carevo novo ruho*

2. Bajke sa životinjama kao likovima

U Andersenovim bajkama pojavljuju se kao likovi uvjetno rečeno obične životinje kao što su: puževi, miševi, krtica, zujak, rode, ribice, patke, vrapci.

Kad nije rabio izravno narodne motive, Andersen je životinje prikazivao realno, u svom svijetu, osim što one u njemu razgovaraju. Andersen samo naizgled opisuje zgode iz

životinjskog svijeta, ali se u svim likovima životinja krije simbolika u odnosu na ljude.

Primjeri: *Ružno pače, Rode*

3. Biljni svijet

U Anderesenovim bajkama biljke su prikazane antropomorfno: cvijetu ili biljci prema izgledu, boji i držanju Andersen dodaje osobine ljudi pa ih u tom smislu i oživljuje. Riječ je o najrazličitijim biljnim vrstama kao što su: tratinčica, heljda, jela, lan, razne vrste cvijeća, ružin grm, čkalj, grašak.

Primjeri: *Cvijeće male Ide, Jela, Lan*

4. Oživljavanje stvari

Andersen je u bogatom opsegu znao oživjeti igračke, ukrasne figurice, najobičnije svakodnevne predmete, stare kuće, portrete, kipove, stare ormare, ogledala, posuđe i sl. U mnogim njegovim pričama stvari su istaknute već u naslovu i oživljene kad se doživljavaju simbolički ili u mašti.

U prikazivanju dječjeg svijeta, kad govori o dječacima i djevojčicama, igračkama i dječjoj igri, Andersen odbacuje višak fantastičnog iz starih bajki: čudesno se u njegovim bajkama javlja u sferi realnog (a ne fantastičnog), npr. u snu ili dječjoj igri.

Primjeri: *Postojani kositreni vojnik, Pastirica i dimnjačar, Zaručnici*

Interpretacije (prema M. Crnkoviću, u: *Sto lica priče*)

Mala sirena

U priči *Mala sirena* nalazimo motive narodne bajke kao što su: morska djeвица, sirena, kraljevski dvori, kraljević, vještica. Ovi motivi pomažu da se istaknu i razviju dva simbolički isprepletena osjećaja prisutna u priči: čar tajanstvenog mora i neodoljiva snaga ljubavi. Osnovna tema ljubavi prikazana u tri varijacije: kao nezaustavljiva ljubav zbog koje se napušta vlastiti svijet, kao neuzvrćena ljubav i kao ljubav koja oplemenjuje. Andersen je privržen maloj sireni, svojim pripovijedanjem naglašava težinu njezina raskida s dotadašnjim svijetom, tragičnost njezine žrtve koja nije urodila plodom i veličinu njezina gubitka kad se ne može vratiti svijetu kojeg se odrekla. Na planu vanjske radnje voljeni Malu sirenu ne čuje te je on bez krivnje kriv i ona bez nagrade zaslužna, dok se nemiri, patnje, oluje i pokreti zbivaju se u nutrini sirenine duše. Na svršetku priče, nakon neuspjeha mala sirena se uzdiže u više sfere čime Andersen povezuje tri elementa: zemlju, more (vodu) i zrak. U priči je sve podređeno jednom liku: Maloj sireni. Ona se razlikuje od ostalih, čezne za ljubavlju, spremna je na žrtvu, prihvaća patnju do kraja. Time je srodna romantičnim junacima i bliža Goetheovom Wertheru, nego bilo kojoj princezi iz narodnih priča.

Postojani kositreni vojnik

U ovoj priči od narodne bajke nije ostalo ništa osim početka: “Bilo jednom dvadeset i pet kositrenih vojnika ...”. Svijet priče je nov: to su igračke kojima gospodari dječak. On započinje i zaključuje radnju. U samoj radnji ga nema, ali je u njoj veoma prisutan jer je kompozicija cijele priče zasnovana na dječakovoj igri kositrenim vojnicima i drugim igračkama. Likovi imaju osobine što ih figurice nude: vojnik je postojan, čvrst, snalažljiv, ne tuži se, ali ima kompleks: nema jednu nogu. Skroman je i osjećajan, ulazi u jednostavnu radnju (igračke u noći, slučajni pad s prozora i putovanje kanalom, povratak u istu kuću, ražarena peć) i u svakom trenutku pokazuje vlastite osobine. Priča polazi od zamišljanja, od želje dječaka da se igra figuricama, dovodeći ih u situacije koje odgovaraju njihovim oznakama, ambijentu u kojem je onaj koji se igra predmetima i raspoloženju onog koji se igra. U priču je uključen svakodnevni život: kad se djeca prestanu igrati, i igračke prestanu živjeti intenzivnim životom. U ovoj priči-igri postoje tri čimbenika: dječak i njegova igra, oživjele figure (igračke) koje djeluju logikom pridanih im osobina i sam Andersen kao pisac. Priča dokazuje brojne mogućnosti umjetničke priče oslobođene elemenata narodne bajke, a posebno dva bitna elementa u kasnijem razvoju priče – igru i dječji svijet – koji su jasno vidljivi u ovoj priči.

Djevojčica sa žigicama

U velikom broju priča Andersen klasičnu čudesnost zamjenjuje poetičnošću, a u nekima čudesnost nadomješta psihičkim stanjima u kojima snažna uzbuđenost proizvodi slike koje se potpuno ne podudaraju sa stvarnošću ili poremećena svijest stvara irealne svjetove (što će kasnije biti karakteristično za Lewisa Carrolla). U priči *Djevojčica sa žigicama* pravog čudesnog nema. Glavna junakinja, djevojčica se smrzava i pri tom u halucinacijama doživljava osjećaj topline, sitosti i duševne topline (uz lik bakice) čime je Andersen pružio medicinski opis realnog smrzavanja na pjesnički način. *Djevojčica sa žigicama* bez sumnje je jedna od najtužnijih Andersenovih priča u kojoj je prisutna socijalna tematika bez revolucionarnosti, a tema nesretnog djeteta, česta u književnosti 19. stoljeća. ovdje je izražena na osebujan način.

Carevo novo ruho

Priča *Carevo novo ruho* pripada tipu priče s temom superiornog djeteta. Riječ je o priči s tezom te je sjetno-humoristička ilustracija neprirodnog ponašanja ljudi, ne udaljavajući se pri tom od motiva narodne priče: istina je ono što svi misle da je istina, opasno je izdvojiti se, biti drukčiji znači biti gluplji. Samo dijete izjavljuje istinu. Ono je slobodno, prirodno, naivno, a u isto vrijeme gleda vlastitim očima. Andersen suprotstavlja izvještačen svijet odraslih i prirodan i iskren svijet djetinjstva. Dijete nije slabašno, nego superiorno: ono razobličava

mudri svijet odraslih. *Carevo novo ruho* je priča koja govori više o odraslima, nego o djeci, ali je djeci zanimljiva zbog pripovijedanja i zbog uloge superiornog lika koju dijete u njoj ima.

4. Fantastična priča (pregled)

Od Andersena i pogotovo Lewisa Carrolla razvija se priča koja se naziva fantastičnom pričom (eng. phantasy). To je priča koja se postupno odvaja od narodne priče napuštajući mitološki svijet kao paralelnu stvarnost. U njoj čudesno nastaje tako da se unutarnja stvarnost (sanje, želje, podsvjesne spoznaje, strahovi, potisnuti doživljaji) prikazuje kao pojavna stvarnost. Ključni je trenutak u takvoj priči tzv. pomak u irealno koji se izvodi posebnim postupkom (san, nesvjest, bolest, igra i sl.). Čudesni svijet u kojem se lice kreće novi je svijet stvoren za to lice i za tu priču, a u likovima i zbivanjima odražavaju se preokupacije samog lica, njegova htijenja i želje oslobođene kontrole svijesti. U fantastičnoj priči se obavlja pomak s neke napete aktualne i uvijek posebne točke u irealno tako da je ta irealna stvarnost prizvana, tj. da je u tom trenutku nastala u dubinskoj svezi s realnošću od koje se polazi, da od trenutka pomaka nameće zakone svoga svoga sustava i da u nesukladnim slikama razotkriva pravu bit stvarnosti. (Crnković, Težak, 2002:23-24)

Lewis Carroll – Charles Lutwidge Dodgson (1832. – 1898.)

Lewis Carroll želeći pisati u stilu romantičara odlazi u svijet podsvjesnog pa ga kasniji teoretičari nadrealizma smatraju svojim pretečom. Lewis Carroll neće realnim slikama prikazivati realan svijet, nego će iz krhotina realnog svijeta sazdati čudan irealan svijet čiji oblici nastaju spajanjem u podsvijesti djeteta. Tako je stvorio novu vrstu dječje priče – fantastičnu priču (engl. fantasy), priču koja uvijek prikazuje realni svijet, a pribjegava irealnosti da bi bolje prikazala njegovu realnost.

Charles Lutwidge Dodgson bio je profesor matematike u Oxfordu, sin pastora, a i sam pripadao duhovnom staležu. Veoma je volio djecu i dopisivao se s njima.

4. srpnja 1862. godine poveo je na izlet tri djevojčice – kćerke svojeg ravnatelja Liddella. Na izletu im je pričao o pustolovinama djevojčice Alice koja je za Bijelim zecom otišla u zečju rupu i doživjela svakojake neobične zgrade.

Najmlađa kći, Alice Liddell zamolila je Dodgsona da za nju napiše Alicine pustolovine. Ovaj joj udovoljio i Charles Lutwidge Dodgson se pretvorio u Lewisa Carrolla.

Osamdesetogodišnjoj Alice Liddell prigodom 100. godišnjice rođenja Charlesa Lutwidga Dodgsona oxfordsko sveučilište je dodijelio počasni doktorat iz književnosti s obrazloženjem

da je “šarmom što ga je zračila kao djevojčica probudila sjajnu maštu jednog matematičara“. *Alica u zemlji čuda* objavljena je 4. srpnja 1865., točno tri godine nakon spomenutog izleta. 1872. godine objavljena je i druga priča: *Kroz ogledalo*. Lewis Carroll, pisac izvrsna stila, pun mašte i poleta, napisao više djela, ali su mu priče o Alici donijele slavu i učinile zaokret u razvoju dječje priče.

Priče o Alici na prvi pogled zbunjuju djecu čitatelje. Neobične su, čudne, nemaju jasnu radnju, stalno se pojavljuju nova lica, povremeno i nerazumljivi stihovi (tzv. jezični kalamburi). Radnja se prekida tek što je počela i počinje nova. Podloga za kompoziciju ovih priča su dvije igre: karte (*Alica u zemlji čuda*) i šah (*Kroz ogledalo*). Osobine tipa priča Lewisa Carrola su sljedeće: svaka veza s mitom i narodnom bajkom je prekinuta, prvi put se priča okreće sasvim i potpuno djetetu, glavni lik je zbiljsko dijete – nemirna, nestašna djevojčica Alica (a ne princeza iz bajke), dobra, radoznala, malo tašta, sanjalica koja dobro zna da sanja. U njezinu snu se sve izmiješalo i poprimilo realnosti slične ili pak sasvim različite slike. Svijet ovih priča je apsurdan, ali nije poetiziran kao kod Andersena, već je ispunjen asocijacijama na realni život u dječjem snu ili u dječjoj igri. Čudesno i realno u ovoj priči postaje igra: kao što se dijete u igri brzo uživlja u različite situacije, tako je i Alicin san igra mašte kojom upravlja podsvijest, a proizlazi iz asocijacija.

Carlo Collodi – Carlo Lorenzini (1826.-1890.)

Talijanski domoljub, novinar Carlo Lorenzini, poznat pod umjetničkim imenom Carlo Collodi, počeo pisati za djecu u dobi od pedeset godina. Njegovo polazište u stvaranju bilo je: obući u zabavno ruho što veću količinu djetetu potrebnih znanja i didaktičkih pouka. *Pinokio* je objavljan u jednom dječjem listu 1882. godine, a kao knjiga objavljen je 1883. godine s naslovom *Le Avventure di Pinocchio - storia di un burattino*. Collodi je izgradio lik Pinokija svjesno miješajući maštu i zbilju, što je sličnije Carrollu, nego ranijim piscima. Pinokio je drveni lutak (što je pomak u irealno), istesan iz jedne cjepanice, koji upada iz neprilike u nepriliku pokazujući pri tome vrlinu i mane pravog dječaka kakav će na kraju i postati. Pojavljuju se i mnoga lica iz priča (bajki) kao što je npr. Vila, antropomorfno prikazane životinje kao što su Cvrčak, Mačak, Lisica i druge životinje, lica iz stvarnog svijeta: vlasnik lutkarskog kazališta, sudac žandari, Gepetto itd. Pinokijeve dogodovštine sastavljene su od mašte, zbilje i alegorije (prenesenog značenja). Kao dječak Pinokio ne voli učiti, laže, osjeća kajanje i ljubav za oca, kao drveni lutak gotovo izgori (dobiva nove drvene noge) i lako pliva, a kao alegorijsko lice dobiva magareće uši. U svakoj situaciji Pinokio djeluje kao pravi dječak. U svakom sljedećem poglavlju sve manje laže, a sve više govori istinu da bi na kraju

potpuno prestao lagati i preuzeo odgovornost za svoje postupke tj. da bi odrastao i postao pravi dječak što je u stvari cijelo vrijeme.

Astrid Lindgren (1907.-2002.)

Godine 1948. izlazi prva knjiga Astrid Lindgren: tri dijela romana u stilu fantastične priče, s naslovima: *Pipi Duga Čarapa*, *Pipi Duga Čarapa ide na brod* i *Pipi Duga Čarapa u zemlji Taku Taka*. Astrid Lindgren je i kasnije pisala mnogo različitih djela, ali je po mnogima njezino prvo djelo – priče o Pipi – ujedno i najvrednije. Kao i svi veliki majstori, i Astrid Lindgren je izgradila svoj, sasvim poseban tip fantastične priče. Glavna junakinja, devetogodišnja djevojčica Pipi, komičan je lik male divlje djevojčice koja se kreće na realnom terenu uobičajenog dječjeg života, samo su joj irealnošću postupaka fantastične priče dodane neke dječje želje kao njezine osobine, kao što su: velika snaga, samostalnost (živi sama), kućni ljubimci (konj i majmunčić), neobično oblačenje, ne ide u školu (sloboda), bogata je dukatima (financijska neovisnost).

James M. Barrie (1860.-1937.)

U prosincu 1904. godine prvi put je prikazan u Londonu igrokaz *Petar Pan*. 1911. godine igrokaz je tiskan kao priča s naslovom *Petar Pan i Wendy*. U Barrievoj varijanti fantastične priče, osim igre, ima i razmišljanja o životu te je u književnoj teoriji opisana kao filozofsko-poetična fantastična priča, smještena u vrijeme dječjeg odlaska na spavanje, tj. u snovima.

Antoine de Saint-Exupéry (1900.-1944.)

Po zanimanju avijatičar, Antoine de Saint-Exupéry pisao je za odrasle o temama iz života avijatičara. Njegova moderna fantastična priča *Mali princ*, objavljena 1943. godine, ubraja se u dječju književnost. *Mali princ* je fantastična priča filozofskog smjera po čemu je bliska *Petru Panu*. Prisutni su osjećaji usamljenosti, traženja ljepote u malim stvarima (ruža, bunar vode u pustinji, prijateljstvo), želja da se svijet gleda očima djeteta i tuga za djetinjstvom koje je nepovratno završilo. Fabula priče sastoji se od susreta avijatičara, koji doživljava udes u pustinji, a potom i nesvijest, i Malog princa koji se pojavljuje sa svojom pričom. Pisac Exupéry sebe poistovjećuje i s avijatičarom i s Malim princem u kojem vidi sebe kao dijete tj. svoje djetinjstvo. Posveta prijatelju Léonu Werthu upućuje da se pisac doista obraća djeci i odraslima u onome u čemu su bliski djeci.

5. Pripovijetke i romani o životinjama (pregled)

Književna teorija prepoznaje veću skupinu književnih tekstova, među kojima su, romani i pripovijetke o životinjama, tzv. književnu animalistiku. U hrvatskoj literaturi o dječjoj književnosti književna animalistika je definirana na sljedeći način.

Milan Crnković u knjizi *Dječja književnost* (1980:174-186) izriče misao da je priroda prisutna u svim vrstama dječje književnosti jer dijete traži doživljaj prirode. Autor raščlanjuje prethodno navedenu podjelu pripovjedaka i romana o životinjama te navodi četiri pristupa pisaca prikazivanju životinjskog svijeta u književnosti:

- „1. antropomorfno prikazivanje životinja gdje antropomorfnosti nije svrha da podcrtava zbiljske osobine životinja, nego ima druge ciljeve;
2. prikazivanje životinja s dodavanjem nekih ljudskih osobina (govor), ali te dodatne osobine samo brže i jednostavnije informiraju o onome što životinja osjeća i čini;
3. realistično opisivanje životinja na temelju zapažanja i promatranja;
4. kombinacija umjetničkog i znanstvenog opisivanja životinjskog svijeta, gdje su naučni podaci uklopljeni u doživljaj prirode.“

U prvu skupinu Crnković ubraja priče za malu djecu engleske književnice Beatrix Potter, zatim klasične priče u kojima su životinje sporedna i manje antropomorfizirana lica (kao što je npr. vuk u priči o Crvenkapici) i različite varijante fantastične priče sa životinjama kao glavnim likovima, autora kao što su Hugh Lofting ili Kenneth Grahame.

Drugoj skupini, prema Crnkoviću, pripada najveći broj pisaca koji opisuju životinje u njihovom prirodnom ambijentu, a ljudske su im osobine dane samo kao prijevod na ljudski jezik različitih postupaka kojima se životinje sporazumijevaju. Pri tome, neki pisci više antropomorfiziraju svoje životinjske likove kao npr. Rudyard Kipling (*Knjiga o džungli, Istinite priče*), a neki znatno manje pa su bliži realističkoj tehnici opisivanja, kao npr. Felix Salten (*Bambi*).

Trećoj skupini pripada američki književnik Jack London (*Zov divljine, Bijeli očnjak*), a uz njega Crnković nabraja i hrvatske književnike koji su također pisali realističkom tehnikom: Josipa Pavičića i Anđelku Martić (*Pirgo, Bjelko*).

U četvrtu skupinu Crnković ubraja ponajprije danskog književnika Karla Ewalda koji je mladim čitateljima nastojao pružiti znanja iz modernih znanosti, naročito biologije i kemije, u obliku priče. Slična djela, pisana beletrističkim stilom pisao je iznimno omiljeni zoolog i pisac Ernest Thompson Seton. Crnković spominje i hrvatskog književnika Vlatka Šarića kojem je Seton bio uzor u književnom radu.

Crnković zaključuje da, osim djela iz prve grupe, sva takva djela pridonose boljem poznavanju prirode dakle ostvarivanju obrazovnih ciljeva što nije bitno za vrednovanje djela s tematikom iz prirode. Osnovno je u njima i kao umjetničko ostvarenje i kao cilj kojem treba težiti doživljaj prirode, doživljaj svijeta u kojem se čovjek kreće.

Hugh Lofting (1886. – 1947.)

Hugh Lofting započeo je seriju priča o doktoru Dolittleu u pismima što ih je s fronte u 1. svjetskom ratu slao svojoj djeci. Bilo je to najopasnije razdoblje njegova života pa se u pismima djeci prepuštao sjećanju na djetinjstvo kad je imao vlastiti mali zoološki vrt. Po zanimanju graditelj i arhitekt, bio je i dobar crtač te je sam ilustrirao svoje priče. 1920. godine izašla je prva knjiga s naslovom *Pripovijest o doktoru Dolittleu*, a zatim i cijeli niz ostalih priča. Loftingova je fantastika posebne vrste: izrasla na ljubavi prema životinjama, iz iskustva na ratištu gdje su životinje izjednačene s ljudima u patnji, ali ne i u brizi za njih, i iz mržnje prema ratu. Irealan lik i zbivanja priče proizašli su iz realnih zbivanja. Pri tom su važne dvije činjenice: životinje se nekako sporazumijevaju i “govore”, dakle može se naučiti njihov jezik kao i svaki drugi jezik, stoga doktor Dolittle govori jezikom koji razumiju životinje, te: životinje rastu, pate, stare, boluju i rade stoga zaslužuju pažnju kao i ljudi s kojima se to isto događa. U okviru takve priče doktor Dolittle nije nimalo čudan jer razumije životinje kao i ljude, ali jest čudan u očima tzv. normalnih ljudi. Pisac time ruši barijere između slojeva ljudi, građene po raznim kriterijima.

Rudyard Kipling (1865. – 1936.)

Rudyard Kipling prozvan je velikim začetnikom (eng. the great originator) budući da se, s izuzetkom Lewisa Carrolla, smatra najoriginalnijim autorom koji najmanje proizlazi iz razvoja književnosti među svim dječjim piscima do danas.

Kipling je pisao mnogo, a za dječju su književnost najvažnije priče i romani *Knjiga o džungli* (1894-1895.), *Hrabri kapetani* (1897.), *Istinite priče* (1902.)

Kipling je rođen u Bombayu, u imućnoj obitelji intelektualaca i umjetnika. Djetinjstvo je proveo u Indiji, govorio hindustanski jezik jednako dobro kao i materinji. Školovao se u

Engleskoj, službovao u Indiji i za života putovao cijelim svijetom. 1907. godine Kipling je postao dobitnik Nobelove nagrade za književnost. Bio je poklonik i propovjednik reda, zakona i discipline, a u djelima slavio britanski imperijalizam i kolonijalizam što mu književna povijest zamjera. Kao trajna vrijednost ostaju njegove priče o životinjama, o indijskoj džungli, o prorodi bez razvijenih i nerazvijenih.

Istinite priče su priče o prapočecima svega, o početku evolucije, o i o ustanovljavanju današnjeg svijeta, sastavljene od jednakih dijelova poezije, humora i znanstvenih zapažanja. Ove priče predstavljaju posebnu varijantu fantastične priče: stvorenu oko jedne istinite i karakteristične osobine neke životinje (što je uočljivo iz naslova kao što su npr.: *Kako je kit stekao ždrijelo*, *Kako je deva stekla grbu*) ili točno zapaženih etapa nekog procesa kao npr. nastajanja pisma (*Kako je stvoren alfabet*). Kiplingove životinje imaju sve ljudske osobine: društvene su, sa čovjekom počinju uređivati svijet. Podnaslov ove zbirke glasi: *Priče za malu djecu* budući da ih prema autorovom mišljenju samo mala djeca mogu slušati s uvjerenjem. Kipling sam ilustrirao knjigu grafikama što je bila moda i običaj vremena. Bio je vješt crtač-amater odgojen u umjetničkoj atmosferi vlastitog doma. Slike je popratio odgovarajućim natuknicama pa su postale prihvatljive, razumljive, naivne i šaljive, a otad su kao dio tehnike pripovjedanja ušle i u književnost.

Jack London (1876. – 1916.)

Za opsežan književni opus Jacku Londonu je bogat materijal pružio njegov buran avanturistički život. Jack London napisao je više romana o prirodi, a posebno su poznati i rado čitani njegovi romani o psima: *Zov divljine* (1903.) i *Bijeli očnjak* (1906.). U romanima Jacka Londona psi ne govore i nisu prikazani antropomorfno. Opisani su u društvu ljudi, namjere i strasti izražavaju lajanjem, pokretima, akcijama, očima. Kad se radi o psima, autor gleda sve iz životinjske perspektive, ali ih opisuje objektivno, bez ljudskih osobina. Psi se u Londonovim romanima, kao i ljudi bore za opstanak u životu.

Felix Salten (1869. – 1945.)

Siegmund Salzam bio je austrijski pisac, rođen u Budimpešti. Školovao se u Austriji, a prije početka 2. svjetskog rata prebjegao pred nacizmom u Švicarsku. Pisao je mnoga djela o životinjama, ali nijedno nije oduševilo kao *Bambi* po kojem je Walt Disney snimio jedan od svojih najljepših filmova 1942. godine. U Saltenovom *Bambiju* prisutan je neposredan, svjež, istinski doživljaj prirode. Čitatelj prati Bambija od dolaska na svijet do zrele dobi što je mali ciklus života prirode koji se vječno ponavlja. Prevladava poetičnost, doživljaj šume i didaktičnost. Umjesto mladog laneta ili srndaća možemo zamisliti

dječaka na putu sazrijevanja i odrastanja pa se u ovoj ozbiljnoj priči o lijepim i grubim stranama životima, dijete čitatelj primjerene dobi može s lakoćom poistovjetiti s glavnim junakom.

Romani i pripovijetke o životinjama u hrvatskoj dječjoj književnosti (izbor)

Jure Turić (1861.-1944.) bio je po zanimanju profesor pedagogije, pisao je stručne tekstove, novele iz ličkog života i priče za djecu. Učitelj Jure Turić uočio je važnost priče u životu djece i mogućnost da se njome djeluje odgojno. 1909. godine, sedam godina prije najbolje hrvatske zbirke bajki, *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić iz 1916. godine, Turić je objavio zbirku *Priče* s više od dvadeset bajki. *Pastrva* je jedna od najljepših priča zbirke, ujedno i prva hrvatska dječja ekološka priča. U njoj se osjeća Andersenov utjecaj u izboru tematike, likova, naglašenog poetiziranog prikaza prirode i nestereotipnog završetka. U priči nema klasičnog sukoba dobra i zla, fabula je utemeljena na sukobu dvaju svjetova: netaknutog svijeta prirode gorskog potoka, šume, suglasja biljnog i životinjskog svijeta i svijeta ljudi prikazanog kroz gradski ambijent, sliku mutne zagađene rijeke i nemara za prirodu. Glavni likovi priče životinje: pastrva i lastavica, a pojavljuju se i djeca, kao kod Andersena, u ulozi statista. Nema fantastičnih likova ili čarobnih predmeta, sva se čarolija iscrpljuje u antropomorfiziranom prikazu životinja, ljepota u prikazu života u prirodi nasuprot sivilu grada. Dolazak gradske djece probudi u pastrvi želju za gradom iako je dotad skladno živjela s lastavicom u prirodi. Noćnu gradsku rasvjetu pastrva doživljava kao mjesec i zvijezde, ali ujutro je nestala čarolija. Djeca misle da je ružna i preporučuju ju ribarima. Ona na izdisaju postaje svjesna zaslužene smrti i umire zamišljajući pjev lastavice kao posljednju utjehu. Kraj nije tužan, spoznaja je moguća: potrebno je živjeti tamo gdje pripadamo. U pričama Jure Turića u prvom je planu doživljaj. U *Pastrvi* je to andersenovski spoj vedrine i tuge, čudesnoga i zbiljskog. Pastrva i lastavica antropomorfno prikazane u svom svijetu i svijetu ljudi podsjećaju na Andersenovu *Tratinčicu* u kojoj sudbina ševe i tratinčice, istrgnutih iz prirodnog okruženja, asocira na sudbinu Turićeve pastrve iako pastrva svojevolumeno napušta zavičaj jer je nezadovoljna. Također, sjajni dvori krasne pastrve asociraju na podmorsko kraljevstvo Andersenove *Male sirene*. Teška kazna pastrve utjecaj je moralističke priče, popularne u počecima dječje književnosti.

Sunčana Škrinjarić (1931.-2004.) objavila je 1970. godine zbirku priča s naslovom *Kaktus bajke za male ježeve* (1970.). U pričama o ježevima, kojima osnovicu za čudesno daje antropomorfno prikazivanje životinja, pomak u čudesno, u svijet gdje se ježevi vladaju kao

ljudi (jež peče kestenje, sinu će ispričati priču „ako bude dobar“) izvršen je prvim riječima priče koja počinje upravnim govorom. Odlučujuća riječ za daljnji razvoj priče u prvoj rečenici je „kaktus-bajka“, bajka o šiljastom, bodljikavom svijetu. Priča o Kaktus-caru izlazi iz okvira antropomorfne priče u kojoj maskirani prikazi života ljudi dobivaju dodatnu dimenziju atmosfere životinjskog svijeta. U stvaranju kaktus-svijeta i kaktus-zbivanja logikom fantastične priče polazi se od glavne ježeve odlike – šiljastosti ili bodljikavosti pa se ježu priča bajka o šiljastom ili bodljikavom svijetu. U natjecanju tko je najoštriji, tko najjače ubada, pobjeđuje metaforički oštar zao jezik primajući na sebe svu oštrinu sa svim asocijacijama kaktus-svijeta i još je nadmašujući te vraćajući poukom ne slušatelja u priči – ježića, nego slušatelja cijele priče – djeteta u antropomorfni svijet, odnosno ljudski svijet.

Mali jež pojavljuje se i u kratkim pričama **Ivanke Glogović Klarić (1939.)**, profesorice hrvatskog i engleskog jezika koja je počela pisati za djecu odlaskom u mirovinu, početkom 90-ih godina. Napisala je zbirke kratkih priča za djecu na dijalektu: *Kosić* (1995.), *Ribica Girica* (2000.) i *Ježić* (2001.). U njezinim pričama antropomorfizirane male životinje ponašaju se kao djeca i doživljavaju pustolovine s kojima se djeca-čitatelji mogu poistovjetiti, upravo kao i s životinjama u pričama Beatrix Potter, naročito s Petrom zecom i njegovim sestrama, zekom Benjaminom ili Tomicom macanom. Tako mali jež upoznaje druge šumske životinje, zaljubljuje se u malu ježicu, pomaže ljudima kad ubije zmiju. Ribica ide u školu iz koje rado izostaje, ima učiteljicu i prijatelje, dobiva svjedodžbu na listu morske salate, gleda RiboTeleViziju.

Roman *Divlji konj* (1989.) **Božidara Prosenjaka (1948.)** je u prvotnom čitanju životopis jednog konja, kazuje se u prvom licu, kao ždrijepčev slobodni neupravni govor. Pisac je za „tumača“ djetetu-čitatelju izabrao u ovom animalističkom romanu konja koji je među najinteligentnijim životinjama, gotovo sveta životinja radi pomoći čovjeku. Glavni lik, Divlji konj ima alegorijsku funkciju: upućuje na čovjeka i egzistencijalne probleme koji muče ljudski rod. Roman se ubraja među najznačajnija ostvarenja hrvatskoga animalističkog romana. Predviđen je za školsku interpretaciju u sedmom razredu osnovne škole, ali svojom slojevitošću, načinom iznošenja fabule, ustrojem likova te jezikom i stilom nadmašuje osnovnoškolsku razinu. Roman tematizira djetinjstvo i odrastanje Divljeg konja, život i smrt. Usporedo, roman tematizira i duhovno sazrijevanje do obraćenja i sklada sa sobom i drugima te konačnog sklada između zemlje i neba. Divlji konj, ujedno pripovjedač, rođen je i djetinjstvo provodi u divljini koju voli i koju smatra konjskom slobodom, početak života je siguran i bezbrižan jer se o svemu brine majka. U glavnom dijelu romana glavni junak je u

procijepu između svojih želja i zakona divljine i konjskog/ljudskoga zakona. Na početku romana sukob ogroman, da bi se kako radnja odmiče i pomalo smanjivao i vodio k smirivanju, odnosno obraćenju i spoznaji da nad svima vlada Gospodar/Bog i samo on zna smisao zbivanja i putova, ljudima često neshvatljivih. Na tom putu Divlji konj prvo upoznaje zakon prirode, zatim oca kojega odmah i gubi, sukobljava se sa svijetom, zaljubljuje se i doživljava razočaranje, doživljava stradanja i poniženja, ali se bori za opstanak stada i pravdu, a u konačnici i za obitelj. Prati Gospodar i očev duh, čega Divlji konj najčešće nije svjestan, ali kojima se, osjećajući da ima netko nad njim obraća u trenucima bespomoćnosti. Kršćanska utemeljenost Prosenjakova romana prisutna je u neizravnom spominjanju Boga koji se sluti u liku Gospodara kojemu se Divlji konj polako približava sazrijevajući. U pozadini životinjskih likova ocrta se i lik čovjeka kao pitomog Gospodara ili kao konjokradice. U odnosu Divljeg konja i mladog svijeta prisutan je životni krug koji se ponavlja.

Roman *Don od Tromeđe* (1986.) **Višnje Stahuljak (1926. – 2011.)** započinje dokumentaristički: rodoslovníkom u Bilješci na početku djela. Riječ je o dokumentarizam s ljubavlju budući da je autorica bila vlasnica upravo takvog psa o kojem pripovijeda. U prvom planu romana su osjećaji i razmišljanja šarplaninca Dona koji nastoji živjeti po zakonima pasjeg roda. Svaka antropomorfizacija je upućivanje poruke čovjeku te je ovo i roman o ljudima. U romanu je prisutno nekoliko slojeva suodnosa: psa prema gospodararu, prema drugim ljudima, ruralni svijet spram urbanog, ljubitelja pasa spram onih bešćutnih i koristoljubivih. Pas određuje svoje ponašanje s obzirom na ljude jer o njima ovisi, ali istodobno bi ljudi trebali ponešto naučiti i iz života psa. Jednostavna struktura romana predstavlja Trapov/Donov život ispričovjedan kronološki dok povremeno kronologiju prekida Trapovo/Donovo prisjećanje na majčine priče iz prošlosti.

Romani o ratu **Maje Gluščević (1932.)** *Bijeg u košari* (1992.) i *Ivin Vučko* (1995.) ne odstupaju bitno od autoričine omiljene animalističke tematike, u oba romana inicijalni je pripovjedni impuls prijateljstvo odnosno privrženost djeteta i životinje: dječak Jerko i magarac Sivko, dječak Ivo i njegov pas. Oba dječaka su u mlađoj osnovnoškolskoj dobi, moraju bježati iz svojih sela i obojica to ne žele. Šestogodišnji Jerko sakrije se kad ljudi u žurbi napuštaju selo ne želeći ostaviti samu teško pokretnu baku, Ivo ne želi ostaviti svog psa i pokušava ga prošvercati u zbjeg. Prijateljstva dječaka i životinja puno jača nego što to odrasli slute. Ivo bježi nekoliko puta iz zbjega da nađe Vučka koji ne bi smio poći s njim, no koji ga izdaleka slijedi i uvijek iznova uspijeva pronaći. Jerku život spašava magarac Sivko,

na čijim se leđima skriven u košari u zadnji čas izvukao iz sela u koje su već ulazili četnici. Obojica se u bijegu i potrazi izvlače sretno i iz najopasnijih situacija, uspijevaju pobjeći iz neprijateljskog okruženja, za dlaku izbjegnu bliske susrete s neprijateljem, pronalaze sigurne puteve usred žestokih ratnih okršaja i sigurno stižu na svoja odredišta. Godine 2009. Maja Gluščević napisala je i roman *Tišina, snima se! Avanture jednog psa sa snimanja filma Vuk samotnjak*.

Od početka do kraja stvaralaštva **Vlatko Šarić (1898. – 1985.)** je pisao isti tip pripovijetke koji je doveo do zavidne razine. Šarić opisuje životinje realistički na osnovi zapažanja i promatranja, odnose među životinjama, bogatstvo prirode, ne opterećuje detaljnim prirodnoznastvenim podacima, ali ipak koristi činjenice iz zoologije i vlastita zapažanja koja vješto utkiva u strukturu pripovijetke ne narušavajući doživljaj prirode, nego stvarajući atmosferu dokumentarnosti. Ovakva zapažanja doprinose uvjerljivosti budući da sama priroda pruža zanimljive zaplete, a autorove intervencije svedene su na minimum. Šarićeve životinje nisu dane antropomorfno, ali jesu kompleksne ličnosti, karakteri. Šarićeve narativa prilično refleksivna. Ona sadrži razmišljanje o odnosu čovjeka i životinje, mnoge sličnosti s čovjekom, česte naturalističke scene borbe bez uljepšavanja, Šarić nije sentimentaln, opisuje surovost prirode, a čovjek, kad se pojavi u njegovim pripovijetkama, postaje faktor pometnje. Tu je i bogata skala raspoloženja koja Šarićeve pripovijetke pobuđuju kod čitatelja, od šaljivog (*Miško*) do vrlo tragičnog (*Čelična stupica*), dramsko-lirski ton izgrađen na suprotnostima kojima priroda obiluje kao u opisu progonjenog divovarca nakon očajničkog bijega planinom nalazi spas u triglavskoj šumi (*Rogan*). Šarićeve knjige o životinjama: *Miško* (1973., 2005.), *Rogan*, istinite pripovijesti iz životinjskog svijeta (1985., 2005.) i druge, prikazuju prirodu kao čovjekovu elementarnu neizbježnost i ujedno njegovu neiscrpnu učiteljicu spoznavanja života.

Pripovjetke o životinjama **Josipa Pavičića (1895. – 1969.)** ponekad nalikuju na lovčeve zapise, neke djeluju jednostavno, poput poetiziranih lekcija iz zemljopisa, lirskih zapisa i slika, a najuspjelije su one u kojima se pokušava naturalistički približiti manje poznat svijet prirode. U zbirci *Kvarnerske fantazije* Pavičić oživljava Nazorove likove Velog Jožu i Medvjeda Brundu kao metafore. Utjecaj Nazora prisutan je u Pavičićevom zanosu prirodom, personifikacijama Istre, Učke i Velebita što su tek zametci fantastike u priči koje Pavičić nije dalje razvijao. Većina njegovih pripovijetki izrazito je realistička s vrlo malo akcije. Zanimljiva je pripovijetka *Na vlastitim tabanima* u kojoj je opisan stari običaj upoznavanja domovine hodanjem (pješačenjem). Pavičićeve pripovijetke su obavijesti o viđenom,

doživljenom i spoznatom, njihovi su dometi više u snazi dokumenta, a manje u umjetničkoj realizaciji.

Nikola Pulić (1926. – 2005.) objavio je 1976. godine zbirku pripovjedaka *Dolina zečeva*. Riječ je o pravim dječjim lovačkim zapisima u kojima glavni lik, dječak Jurica uči od djeda lovačku vještinu, ali se i samostalno hvata u koštac s prirodom. Prisutna je suprotnost između dječje nježnosti prema životinjama i lovačkog nagona i ponosa koji mu ucjepljuje djed, te razumskog razmišljanja o životinjama. U prvom planu pripovjedača je čovjek, a životinja ostaje tek njegov objekt, o životinjama kao što su kune, zečevi, lisice, vukovi, medvjedi, i krajevima kao što su rijeka Krka, Prokljansko jezero – Slapovi Krke, saznajemo onoliko koliko nam dopušta dječakova perspektiva.

Zbirka animalističkih priča **Vladimira Jurčenka (1930.)** *Dobro jutro, vuci* (1983.) dosad je nepravedno prešućivana. Jurčenko, biolog po struci, velebitski lovac i učitelj, pripovjeda priče koje su iskustveno i znanstveno utemeljene. Njegovi su motivi: velebitski kamenjar, zmije, krtice, zec, kućni mačak i drugi stanovnici velebitskog kamenjara.

Prirodoslovac i znanstvenik nadaren za pisanje, **Miroslav Hirtz (1878. – 1944.)** napisao je zbirku priča *Novele iz životinjskog svijeta: knjiga jednog prirodnjaka* (1927., 1991.) Nakon dvije godine priča iz ove zbirke s naslovom *Iz bijele čitanke* uvrštena u domaću antologiju svjetskih novela. U novom izdanju priređivač zadržao ilustracije iz 1927., a jezične preinake proveo je u skladu s pravopisom. Neke riječi zadržao je kako bi knjiga odisala starinom i ostala poučljiva. Tu je i dodatni rječnik s ciljem da mladi čitatelji, uz plemenite i izvrsne priče, nauče mnoge jednako tople i vrijedne riječi iz hrvatskog jezičnog naslijeđa. U priči *Iz bijele čitanke* Hirtz pripovijeda u 1. licu, opisuje idilične prizore te kontrastira naturalizam borbe životinja za opstanak i prekrasne opise prirode. Priča *U lovu na srnjaka* opisuje susret sa srnjakom. Sjenica na puški omela je pisca da puca, no on je sretan jer nije „svečani prizor okaljao krvlju“. Hirtzove pripovijetke su svojevrsne lovčeve ispovijesti, a ne lovačka hvalisanja. autor govori i o svojim neuspjesima, jednako čestim kao i uspjesi, o snalažljivosti stanovnika prirode. U prvom planu je čovjek i njegov odnos prema prirodi i životu u njoj, naglasak je na lovačkoj strasti i proživljavanjima lovca u susretu sa životinjom koju je teško uloviti. Tu su detaljni opisi flore i faune, uz prirodnoznanstvena obilježja. Hirtzove priče pružaju kompletan ugođaj: svaki isječak iz prirode doživljen je i opisan vizualno, akustički i olfaktivno.

Literatura (izbor)

1. Crnković, Milan. (1980). *Dječja književnost*. Školska knjiga: Zagreb.
2. Crnković, Milan. (1987). *Sto lica priče*. Školska knjiga: Zagreb.
3. Crnković, Milan i Težak, Dubravka. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Znanje: Zagreb.
4. Diklić, Zvonimir, Težak, Dubravka i Zalar Ivo. (1996). *Primjeri iz dječje književnosti*. DiVič: Zagreb.
5. Pintarić, Ana and Mihoković, Tanja. (2009). *Školska interpretacija romana Divlji konj Božidara Prosenjaka*. *Život i škola*, 21(1/2009), (<http://hrcak.srce.hr>, 5.5.2011.).
6. Težak, Dubravka. (1991). *Hrvatska poratna dječja priča*. Školska knjiga: Zagreb.
7. Težak, Dubravka. (2008). *Portreti i eseji o dječjim piscima*. Tipex: Zagreb.
8. Visinko, Karol. (2007). *Roman o odrastanju*, predgovor romanu *Divlji konj Božidara Prosenjaka*. Mozaik knjiga: Zagreb.
9. Visinko, Karol. (2001). *Alica u zemlji čudesna*, Mozaik knjiga: Zagreb.
10. Visinko, Karol. (2005). *Animalistička priča Vladimira Jurčenka*. U: *Dječja priča – povijest, teorija, recepcija i interpretacija*. Školska knjiga: Zagreb.
11. Vrcić-Mataija, Sanja. (2004). *Jure Turić – autor prve hrvatske dječje ekološke priče*. U: *Ekologija u odgoju i obrazovanju*: Gospić.
12. Vučić, Miroslava. (2006). *Charles Perrault – otac moderne bajke*, pogovor u: Perrault, Charles: *Bakine priče ili priče iz drevnih vremena*. Školska knjiga: Zagreb.
13. Zima, Dubravka. (2001). *Hrvatska dječja književnost o ratu*. *Polemos* 4 (2001) 2: 81-122. (<http://hrcak.srce.hr>, 5.5.2011.).